

RAQAMLI SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Jumayeva Dilafruz

*Qashqadaryo viloyati Kasbi tumani Qatag'on qishlog'i 28- umumiy o'rta ta'lim maktabi
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada raqamli savodxonlik tushunchasi, uning zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning bolalar va o'quvchilar hayotiga tobora chuqurroq singib borayotgan davrda o'qituvchining bu jarayondagi roli, raqamli savodxonlikni shakllantirish bosqichlari va amaliy yondashuvlar haqida fikr yuritiladi. Maqola pedagogik tajribaga asoslanib yozilgan bo'lib, ilmiy manbalar bilan qo'llab-quvvatlanadi.

Kalit so'zlar: raqamli savodxonlik, pedagogik asos, axborot texnologiyalari, ta'lim jarayoni, tanqidiy fikrlash, media savodxonlik, o'qituvchi kompetensiyasi.

Аннотация. В статье рассматриваются понятие цифровой грамотности, её роль в современном образовательном процессе и педагогические основы её формирования. Анализируется роль педагога в эпоху глубокого проникновения цифровых технологий в жизнь детей и учащихся.

Ключевые слова: цифровая грамотность, педагогические основы, информационные технологии, образовательный процесс, критическое мышление, медиаграмотность, компетенция педагога.

Annotation. The article analyzes the concept of digital literacy, its role in the modern educational process, and the pedagogical foundations of its formation. As digital technologies increasingly penetrate the lives of children and students, the role of the teacher, the stages of developing digital literacy, and practical approaches are discussed. The article is based on pedagogical experience and supported by academic sources.

Key words: digital literacy, pedagogical foundation, information technology, educational process, critical thinking, media literacy, teacher competency.

Kirish

Bir necha yil oldin darsda o'quvchilarga topshiriq berdim: berilgan mavzu bo'yicha mustaqil ma'lumot to'plang va taqdimot tayyorlang. Natijani ko'rganimda hayron qoldim. Sinfdagilarning aksariyati internetdan topilgan birinchi natijani ko'chirib qo'yibdi — manba tekshirilmagan, ma'lumotlar bir-biriga zid, taqdimot esa suratlardan boshqa narsa emas edi. Shunda tushundim: biz bolalarga texnologiya berganmiz, lekin uni ongli ishlatishni o'rgatishni unutganmiz.

Raqamli savodxonlik deganda ko'pchilik kompyuterda yozish yoki internetga kirish ko'nikmalarini tushunadi. Ammo masala undan kengroq. Bu — axborotni qidirish, uni tanqidiy baholash, xavfsiz foydalanish va raqamli muhitda mas'uliyatli harakat qilish.

qobiliyatidir. Bugun ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri shu — bolalar texnologiyaga ega, lekin uning egalari bo'la olmayapti.

Ushbu maqolada raqamli savodxonlikni shakllantirishning nazariy asoslari bilan birga, amaliy tajribalarga ham murojaat qilinadi. Maqsad — pedagoglar uchun bu jarayonning mohiyatini ochib berish va dars jarayonida qo'llanishi mumkin bo'lgan yondashuvlarni ko'rsatib o'tish.

Raqamli savodxonlik nima va u nima emas?

Raqamli savodxonlik atamasi birinchi marta amerikalik yozuvchi va tadqiqotchi Pol Gilster tomonidan 1997-yilda kiritilgan. U bu tushunchani shunchaki texnik ko'nikma sifatida emas, balki internetdagi g'oyalar va axborotni tushunish, baholash va turli kontekstlarda foydalanish qobiliyati sifatida ta'riflagan [1]. Bu ta'rif bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Chunki texnologiya o'zgardi, lekin mohiyat — axborot bilan munosabat — o'sha-o'sha.

Ko'pincha ta'limda raqamli savodxonlikni kompyuter savodxonligi bilan tenglashtiramiz. «Bolalar kompyuterda ishlay oladi» degan gap eshitilsa, raqamli savodxonlik shakllantirilgan deb o'ylaymiz. Aslida esa teskari holat ko'proq uchraydi: bola texnik jihatdan mohir bo'ladi, lekin axborotni tanqidiy baholay olmaydi. Masalan, bir o'quvchi YouTube'dagi istalgan videoni haqiqat deb qabul qiladi; boshqasi Telegram kanalda o'qigan narsani dalilsiz sinfdoshlarga aytadi. Bu — texnik savodxonlik, ammo raqamli savodxonlik emas.

Yevropa Komissiyasining DigComp ramkaviy modeli raqamli kompetensiyani beshta sohaga bo'ladi: axborot va ma'lumotlar savodxonligi, muloqot va hamkorlik, raqamli kontent yaratish, xavfsizlik va muammolarni hal qilish [3]. Bu model ko'rsatadiki, raqamli savodxonlik yaxlit tizim — faqat texnik emas, balki intellektual, ijtimoiy va axloqiy jihatlarni ham qamrab oladi.

Pedagog — texnologiyadan oldin yoki keyin?

Shunday bir holat esimda. O'quv yili boshida bir hamkasbim bilan gaplashdik. U dedi: «Bolalar meni texnologiyada o'tib ketgan, men ularga nima o'rgata olaman?» Bu gap juda ko'p pedagoglarning ichki holatini aks ettiradi. Lekin bu fikrda bir xatolik bor. Bola texnologiyani tez o'zlashtirishda ustun bo'lishi mumkin — ammo uni ongli va mas'uliyatli ishlatishda pedagog yo'l boshchi bo'lmog'i kerak.

Raqamli savodxonlikni shakllantirishda o'qituvchining roli ikki tomonlama. Birinchidan, o'qituvchining o'zi raqamli kompetensiyaga ega bo'lishi lozim — buning uchun maxsus tayyorgarlik kerak. UNESCO'ning 2018-yildagi dokladida ta'kidlanganidek, o'qituvchilarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biridir [4]. Ikkinchidan, pedagog bu ko'nikmalarni dars jarayoniga tabiiy ravishda singdirib borishi kerak — alohida fan sifatida emas, balki har bir fandagi faoliyat orqali.

Men o'z tajribamda shuni ko'rdim: raqamli savodxonlik alohida dars sifatida o'tilganda bolalar buni «yana bir nazariya» deb qabul qiladi. Lekin tabiiy fanlar darsida ma'lumot izlash topshirig'i berilsa, o'sha yerda manbalarni tekshirish muhokama qilinsa — bu ko'nikma

hayotiy bilimga aylanadi. Pedagogning vazifasi texnologiyani o'rgatish emas, balki texnologiya bilan munosabatni shakllantirishdir.

Darsda nima qilish mumkin: amaliy tajribalar

So'nggi ikki o'quv yili davomida bir necha usulni sinab ko'rdim. Har birining natijasi har xil bo'ldi, ammo umumiy tendensiya ijobiy edi.

Birinchi tajriba — «manba tekshiruvi». O'quvchilarga biror mavzu bo'yicha internetdan uchta xabar topish va ularning ishonchligini baholash topshirildi. Kim yozgan? Qayerda chop etilgan? Boshqa manbalar ham shuni tasdiqlaydimi? Dastlab bolalar bu savollarni keraksiz deb qabul qildi. Lekin bir hafta o'tgach, bir o'quvchi dedi: «Men Telegramda o'qigan yangilik yolg'on ekan, tekshirib ko'rdim.» Bu kichik, lekin muhim o'zgarish edi.

Ikkinchi tajriba — «raqamli iz» muhokamasi. O'quvchilarga o'zlari ijtimoiy tarmoqlarda qoldirgan izlar haqida gaplashdim: yoqtirganlar, izohlar, suratlar. Bu ma'lumotlarni kim ko'rishi mumkinligi, kelajakda qanday ta'sir qilishi mumkinligi haqida ochiq suhbat bo'ldi. Ba'zi bolalar shu suhbatdan keyin profillarini qayta ko'rib chiqdi. Bu ham natija.

Bu tajribalarning barchasi bir narsani ko'rsatdi: raqamli savodxonlik alohida fan emas, u — fikrlash madaniyatining bir qismi. Va uni shakllantirish uchun katta mablag' yoki maxsus texnika shart emas — savollar berish va muhokama qilish madaniyati kifoya.

Xavfsizlik — texnik emas, tarbiyaviy masala

Raqamli savodxonlikning muhim tarkibiy qismlaridan biri xavfsizlik hisoblanadi. Ko'pincha bu masalaga texnik nuqtai nazardan yondashiladi: parol qo'yish, virusdan himoyalash. Ammo haqiqiy xavf — texnik emas, ijtimoiy. Kiberbulling, shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi, noto'g'ri kontentga duch kelish — bularning barchasi tarbiyaviy muammolardir.

Sonia Livingston o'z tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, bolalar onlayn muhitda faqat foydalanuvchi emas, balki ishtirokchi va yaratuvchi ham bo'ladi — shuning uchun xavfsizlikka yondashish ham passiv himoya emas, faol bilim va ko'nikma shaklida bo'lishi kerak [2]. Bu fikr pedagogik amaliyotda juda muhim. Chunki «buni qilma» degan taqiq hech qachon «bu nima uchun xavfli va qanday qilish to'g'ri» degan tushuntirishchalik ta'sirchan bo'lmagan.

Men o'z darslarimda xavfsizlik mavzusini alohida blok sifatida emas, balki har bir raqamli faoliyat ichida muhokama qilaman. Internetdan izlayotganda — qaysi saytga ishonish mumkin, degan savol beriladi. Taqdimot tayyorlayotganda — mualliflik huquqi nima, degan mavzu ko'tariladi.

Xulosa

Raqamli savodxonlik XXI asr pedagogikasining eng dolzarb mavzularidan biriga aylandi. Lekin uni shakllantirishda asosiy vosita texnologiya emas — pedagog. Texnologiya vosita bo'lib qoladi; uni qanday ishlatish, qanday baholash, qanday munosabatda bo'lish — bularning barchasi tarbiya va ta'lim jarayonida shakllanadi.

Men bu maqolani yozar ekanman, o'z tajribamdan bitta oddiy xulosa chiqardim: raqamli savodxonlikni o'rgatish degan gap — aslida bolaga «nima uchun?» degan savol berishni

o'rgatish demak. Nima uchun bu manbaga ishonyapsan? Nima uchun bu ma'lumotni tarqatyapsan? Nima uchun bu raqamli izni qoldiryapsan? Agar bola bu savollarni o'ziga bera olsa — raqamli savodxonlikning asosi qurilgan, deb aytish mumkin.

Bu jarayon bir kunda yoki bir chorakda tugamaydi. U uzluksiz, sabr talab qiladi. Lekin har bir darsda berilgan bitta savoldan, bir marta o'tkazilgan manbalar tahlilidan, bitta ochiq muhokamadan boshlanishi mumkin. Va bu boshlanish — kichik bo'lsa ham, to'g'ri yo'nalish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gilster P. Digital Literacy. — New York: Wiley, 1997. — 276 p.
2. Livingstone S. Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities. — Cambridge: Polity Press, 2009. — 280 p.
3. Vuorikari R., Punie Y., Carretero S., Van den Brande L. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. — 44 p.
4. UNESCO. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. — Paris: UNESCO, 2018. — 68 p.